

*Синишин М.М. аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків
ORCID: 000-0001-5644-7504*

*Synyshyn M. postgraduate student of educational-scientific-production center at
National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

STATE BORDER FUNCTIONING MECHANISM

В статті проаналізовано етапи формування та функціонування державного кордону. Розглянуто теоретичні та практичні напрями удосконалення управлінської діяльності з охорони державного кордону від внутрішніх та зовнішніх загроз. Визначено, що логіка розвитку сучасних процесів у сфері захисту і охорони державного кордону України обумовлює диференціювання складу, організаційної структури, функцій і завдань пограничної служби України на військові і невійськові компоненти з пріоритетним будівництвом прикордонних військ, оперативних органів, служб прикордонного контролю, прикордонної варти, забезпечення безпеки. Дієвість системи забезпечення прикордонної безпеки країни багато в чому залежить від владного механізму її функціонування і подальшого вдосконалення. Є значні незатребувані резерви підвищення ефективності функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки України.

Сучасні реалії підвищують значущість розробки теоретико-методологічних основ забезпечення національної безпеки раніше усього понятійного апарату теорії забезпечення прикордонної безпеки, закономірностей і принципів політики забезпечення безпеки країни.

Ключові слова: державне управління, державний кордон, національна безпека, прикордонна державна політика.

The paper analyzes the state border formation and functioning stages. The theoretical and practical directions of improvement of management activities for the protection of the state border from internal and external threats are considered. It was determined that the logic of the development of modern processes in the field of protection and protection of the state border of Ukraine determines the differentiation of the composition, organizational structure, functions and tasks of the border service of Ukraine into military and non-military components with priority construction of border troops, operational bodies, border control services, border guards, security ensuring. The country's border security system effectiveness largely depends on the well-established mechanism of its functioning and further improvement. There are significant unclaimed reserves for increasing the efficiency of the functioning of the border security system of Ukraine.

Modern realities increase the importance of developing the theoretical and methodological foundations of ensuring national security before the entire conceptual apparatus of the theory of ensuring border security, patterns and principles of the country's security policy.

Keywords: *public administration, state border, national security, border state policy.*

Постановка проблеми Державний кордон є складним інститутом, що має значення для багатьох сфер суспільно-політичної діяльності громадян, суспільства і держави. З точки зору публічного управління, кордон держави виступає особливим об'єктом, статус якого потребує дослідження і уточнення відповідно до сучасних реалій. Зміст конституційно-правового статусу державного кордону складається з наступних елементів: законодавство про державний кордон, принципи встановлення державного кордону, функції державного кордону, прикордонні правові режими, суб'єкти захисту (охорона) державного кордону і їх повноваження, відповідальність за правопорушення на державному кордоні. Визначаючи межу суверенітету держави, кордон закріплює спільність території, приналежність усіх суб'єктів до єдиного правового, соціально-політичного, економічного і історико-культурного об'єкту. Можна безперечно стверджувати, що реалізація функцій передового рубежу захисту національно-державних інтересів, де стикаються інтереси суміжних держав, багато хто з яких не лише суперечливий, але і протилежний (забезпечення національної, особливо прикордонної, безпеки), розпочинається саме з державного кордону.

Аналіз досліджень і публікацій Проблемам формування сучасного механізму прикордонної безпеки держави та визначення основних ризиків і викликів у сфері національної безпеки присвячені наукові праці вітчизняних учених, а саме [1-4].

Постановка завдання. Мета статті проаналізувати механізм функціонування державного кордону в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Кордон являється складним громадським явищем, пов'язаним з фундаментальними основами політико-територіальної структури держави. Оскільки будь-якому кордону властива відома стійкість, важлива його роль як засобу впорядкування територіальної організації життя суспільства. Важлива складова сучасних міжнародних зв'язків регіонів - прикордонна співпраця, оскільки саме на кордоні безпосередньо перетинаються стратегічні для держав проблеми, включаючи зовнішньополітичні, економічні, гуманітарні контакти. Для публічно-управлінської і правової наук дуже актуальна проблема знаходження оптимального балансу між безпекою кордону і розвитком прикордонної співпраці, інтересами центрального уряду і прикордонної території. Таким чином, обґрунтовується регулятивна функція державного кордону, що має на увазі фільтрацію транскордонних стосунків суміжних держав і їх прикордонних

регіонів : припинення нелегальних (розділова функція) і стимулювання легальних потоків (контактна функція). Розділова функція регулювання межі полягає в наявності перешкод для трансграничних потоків. Контактність має на увазі режим сполучення з суміжними територіями, сприятливими для розвитку взаємовигідних економічних, культурних і інших зв'язків [5]. Співпраця або конфлікт з приводу міжнародних кордонів залежить від політики, що проводиться, пов'язаної з множиною аспектів національного життя. До них відносяться стратегія адміністрації, економіка, політика і культура.

Політичний підхід заснований на вивченні взаємовідносин між головними парадигмами міжнародних відносин і функціями державних кордонів. Головний вектор - вивчення ролі державних кордонів в міжнародних конфліктах, встановлення і підтримка світу. У цьому підході держави виступають як найважливіші суб'єкти міжнародної діяльності, а кордони між ними - як жорсткі розділові лінії, що захищають державний суверенітет і національну безпеку. Сам по собі політичний підхід передбачає необхідність швидкого вирішення прикордонних конфліктів і розвиток транскордонної інфраструктури для забезпечення контактів і взаємодії між сусідніми країнами.

На нинішньому етапі в епоху глобалізації під впливом технічного прогресу, інформаційних технологій виникає необхідність вивчення функції державного кордону з економічної точки зору. Спостерігаються два суперечливі процеси. З одного боку, під впливом вказаних вище тенденцій відбувається розмивання державних кордонів, старі державні утворення зникають і замінюються новими, спостерігається вільне переміщення капіталів, технологій і робочої сили. Йдеться про створення нового світового ладу, по суті, без національних держав, що перешкоджають економічному розвитку.

Важливою складовою процесу забезпечення прикордонної безпеки залишається безперервне осмислення і своєчасне вдосконалення наукових підходів і результатів практики, сприяючих реальному підвищенню ефективності дій сил і засобів забезпечення національної безпеки в прикордонній сфері на встановленій законодавством методологічній основі.

Аналіз стану і стійких тенденцій розвитку зовнішньополітичної і політичної обстановки показує одночасне зростання ролі і значення таких ключових елементів національної безпеки, як територіальна цілісність, суверенітет (особливо інформаційний), незалежність, непорушність конституційного ладу. Вказані аспекти існують в комплексі, що наочно видно при оцінці практично будь-якої ситуації : вона реально містить ознаки загроз у сфері забезпечення політичної безпеки (в першу чергу - тероризм), військової безпеки (особливо в прикордонних регіонах), інформаційної, демографічної, громадської (передусім, по лінії протидії транскордонної організованої злочинності і наркобізнесу), інших.

Принципово, що перераховані вектори загроз (особливо зовнішнього походження) і дії з їх реалізації в першу чергу проявляються на державному

кордоні, що вимагає нових підходів в науковому забезпеченні державної безпеки. Аналіз вимог нормативних правових актів, що регламентують забезпечення прикордонної безпеки, результатів наукових розробок і проведених досліджень в даній сфері, дозволяють запропонувати наступні перспективні шляхи вдосконалення наукового забезпечення прикордонної безпеки. Першочерговим і критично важливим є вибір практиками і дослідниками гносеологічної основи пізнання сфери громадських стосунків «національна безпека - прикордонна політика - державний кордон - прикордонна безпека» як об'єкту і (одночасно) елементу системи забезпечення національної безпеки. Іншими словами, яка ідеологія буде науковою базою практичної діяльності, пов'язаної з рішенням завдань проведення прикордонної політики, забезпечення прикордонної безпеки і організації охорони державного кордону, а також науково-дослідного забезпечення цих процесів. Йдеться про те, що первинними є загальні науково-теоретичні основи забезпечення національної безпеки, отже, сфера прикордонної безпеки як елемент цієї системи (більш високого рівня), підкоряється її правилам і зберігає її властивості.

Виділення в якості самостійного напрямку розробки проблем формування вітчизняної теорії рішення міждисциплінарних дослідницьких проблем і завдань забезпечення національної безпеки (прикордонної безпеки; небезпеки) за такими лініями (темами), як:

типологія сучасних державних кордонів, що розвиваються;

державні кордони в умовах відбиття військової агресії;

лінійки моделей понять прикордонної безпеки (небезпеки) на основі виявлення і систематизації сутнісних ознак цих моделей (тут йдеться про те, що разом з визначенням поняття безпеки (національною, військовою, прикордонної, інших видів) у вітчизняній практиці як основною використовується така ознака, як «стан захищеності»);

роль і місце інформаційного компонента забезпечення національної безпеки на державному кордоні (його правомірно виділити в якості самостійної підсистеми інформаційного протиборства на державному кордоні і прикордонній території, що функціонує на основі сучасних інформаційно-комунікативних і інформаційно-психологічних засобів і технологій);

одночасна розробка в комплексі моделей (сценаріїв, тенденцій, закономірностей) середньострокових прогнозів і згідних їм рішень у сфері забезпечення прикордонної безпеки (як основи більше довгострокового прогнозування) (наприклад, «Індикатори (показники) і критерії стану національної безпеки на державному кордоні».

Побудова на базі системно-діяльнісного підходу теоретичного ланцюга найбільш актуальних (з точки зору небезпеки нанесення збитку) моделей викликів, ризиків і загроз прикордонній безпеці як активно функціонуючих (діючих) системних об'єктів, нами у методичному плані пропонується, модель загрози (виклику, ризику) прикордонній безпеці, яка повинна розгляда-

тися як результат людської діяльності відповідних конкретних суб'єктів і проектуватися на основі включення у свою структуру наступних обов'язкових елементів-констант (підсистем), властивих діяльності будь-якої абстрактно узятій фізичній або юридичній особи :

- 1) об'єкт і предмет;
- 2) суб'єкт (носії загрози);
- 3) походження (генезис, еволюція) суб'єкта: ідеологічна (світоглядна) база функціонування (поведінка), доктрини, концепції, теорії, школи, інші основи; етнопсихологічні особливості;
- 4) статус суб'єкта (носія загрози) в регламенті громадських стосунків (міжнародний, державний, недержавний, інший); нормативну правову базу функціонування;
- 5) простір (регіон) діяльності суб'єкта: початкова - кінцева точки; фізико-географічні особливості простору;
- 6) система принципів діяльності (загальні, особливі);
- 7) система інтересів і цілей (завдань) суб'єкта;
- 8) форми і методи (як системи);
- 9) сили і засоби (як системи);
- 10) організація діяльності: стратегію діяльності і управління (загальна і особлива); організаційна структура і система управління; керівне ядро (лідери); основні види забезпечення діяльності як підсистеми: фінансове, інформаційне, кадрове, ресурсне, інші; систему взаємодії (векторна схема);
- 11) тактика діяльності (загальна і особлива);
- 12) система союзників (партнерів);
- 13) система протиборчих суб'єктів (конкурентів);
- 14) система сильних характеристик (конкурентоспроможність);
- 15) система «вузьких» місць (аспекти уразливості);
- 16) система кількісно-якісних одиниць і показників (індикаторів) результатів діяльності, основні показники результатів в обираний для оцінки діяльності період;
- 17) прогностичні аспекти функціонування (перспективи, тенденції розвитку).

Осмислення аспекту, пов'язаного з гармонізацією ролі, місця і завдань прикордонного відомства у сфері забезпечення військової безпеки на державному кордоні (прикордонній військовій безпеці) виходячи з вимог законодавства.

Осмислення і вивчення на предмет продуктивності форм співпраці прикордонного відомства з силами (суб'єктами) забезпечення національної безпеки, що здійснюють споріднену за змістом діяльність на основі можливостей сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Значущість цьо-

го аспекту в тому, що розвиток сучасної організації свого інформаційно-комунікативного простору виступає апаратом посилення управління, що виникає за рахунок потенціалу зовнішньої взаємодії, а саме - ефективність діяльності самої організації і її партнера підвищується шляхом використання сторонами можливостей один одного, взаємної допомоги і підтримки за задалегідь визначеними напрямками, завданнями, об'єктами.

В той же час потрібне зміцнення державного кордону, оскільки глобалізація економіки розвивається в двох протилежних напрямках: з одного боку - це об'єктивний процес, викликаний розвитком продуктивних сил і громадського розподілу праці, сприяючих прогресу світової економіки; з іншого боку, суб'єктивний процес - прагнення провідних держав і міжнародних корпорацій реалізувати через міжнародні економічні інститути свої інтереси [].

Висновки .Підводячи підсумок, варто відмітити, що питання характеристики функцій державного кордону з точки зору конституційно-правового статусу державного кордону потребує детального вивчення з урахуванням реалій сьогодення часу : тенденцій в міжнародному праві і особливостей національного законодавства.

У зв'язку з тим, що державний кордон є важливим елементом міждержавної взаємодії, встановлення його правового статусу обов'язково припускає міжнародну співпрацю. Міжнародно-правове оформлення державного кордону складається з трьох етапів:

- встановлення державного кордону;
- встановлення режиму державного кордону;
- створення міжнародно-правової бази для регулювання стосунків в прикордонних районах.

Як правило, ці етапи здійснюються паралельно. Встановлення кордонів - процес, що припускає декілька стадій, серед основних - делімітація і демаркація. Делімітація є договірним закріпленням лінії проходження кордону, здійснюється на великомасштабних картах з додатком детального опису . На підставі договору, спеціально створювана паритетна комісія робить демаркацію - встановлення на місцевості відмітних прикордонних знаків, з їх детальним описом в протоколах і відображенням на карті, які також є невід'ємною частиною договору про кордон. Періодично може виникати необхідність оновлювати і відновлювати пошкоджені і втрачені знаки, т. є. здійснити редемаркацію, яка також робиться паритетною комісією.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що двосторонні міжнародні договори мають важливе значення в забезпеченні безпеки державного кордону. Вони дозволяють запобігати розбіжностям між державами з приводу розташування державного кордону, порядку перетину через державний кордон, встановлення режиму державного кордону. Врегулювання цих питань, на наш погляд, дозволяє забезпечити ефективність діяль-

ності органів прикордонної служби, що, у свою чергу, забезпечує безпеку державного кордону і держави і цілому.

Список використаних джерел:

1. Пантелейчук І. Національний інтерес як механізм формування геополітичного іміджу // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 2. Режим доступу :http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_2_6.
2. Платонова І.О. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України у світовий економічний простір // Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 31 серпня 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 37-38.
3. Ситник Г. П. Державний суверенітет та державні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки // Актуальні проблеми внутрішньої політики. 2004. № 1. С. 95–102.
4. Теоретичні основи національної безпеки України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. Дзьобань, О. Соснін. К. : Освіта України, 2009. 384 сХруст Д. В. Основні напрямки забезпечення подальшого впровадження в практику охорони державного кордону сучасних прикордонних технологій Збірник наукових праць. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. № 49/1. Ч. II. С. 51-54.
5. Шишолін П.А. Прикордонна безпека України: концептуальні засади . Науково-практичний альманах “Науковий вісник Прикордонних військ”. 2002. № 1. С. 3-5.

References:

1. Panteleichuk I. National interest as a mechanism for forming a geopolitical image // State management: improvement and development. 2012. No. 2. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_2_6.
2. Platonova I.O. State regulation of foreign economic activity in the conditions of Ukraine's integration into the global economic space // Economic policy and management mechanisms: current state, problems, prospects: a collection of theses of scientific works of participants of the International scientific and practical conference for students, postgraduates and young scientists (Kyiv, 31 August 2019). K.: Analytical Center "New Economy", 2019. P. 37-38.
3. Sytnyk G. P. State sovereignty and state interests in the context of ensuring national security // Actual problems of domestic policy. 2004. No. 1. P. 95–102.
4. Theoretical foundations of national security of Ukraine: training. manual for students higher education institutions / O. Dzoban, O. Sosnin. K.: Osvita Ukrainy, 2009. 384 сKhrust D. V. The main directions of ensuring the further implementation of modern border technologies into the practice of state border protection Collection of scientific papers. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2009. No. 49/1. Part II. P. 51-54.
5. Shisholin P.A. Border security of Ukraine: conceptual foundations. Scientific and practical almanac "Scientific Bulletin of the Border Troops". 2002. No. 1. P. 3-5.